

El llegat de "Respeto Mutuo", arqueologia contemporània i memòria oral entre generacions

El legado de "Respeto Mutuo", arqueología contemporánea y memoria oral entre generaciones

The legacy of "Respeto Mutuo", archeology contemporary and oral memory between generations

Ana Vallina (entrevista a Santiago Esteban Benito)

(periodista, Districte 7 l'Hospitalet de Llobregat SCCL)

RESUM

La cooperativa Respeto Mutuo, es va fundar al 1910, i des de llavors sempre va destacar en la seva persistència en difondre i sostenir els principis cooperatius en el seu entorn. En primer lloc, només pel seu naixement i la seva ràpida implantació al barri obrer i industrial de Santa Eulàlia de l'Hospitalet de Llobregat, amb el seu model de cooperativa de consum amb àmplia mirada respecte l'esbarjo i la cultura. També, per la seva llarga durada en el temps, esdevenint un espai de relleu generacional i per tenir un tarannà molt propi mantingut en el temps (la cooperativa no va deixar la seva activitat de distribució de queviures fins l'any 1984, mentre el seu edifici va resistir fins l'any 2004). Per últim, per haver estat una escola de cooperativisme fins al seu darrer alè, per revifar als 70, adaptant-se a les noves necessitats socials i particularitats del moment històric i per seguir inspirant nous projectes des de l'esperit cooperatiu, i el neguit de compartir sempre allò material i allò social. Ens aproximem a aquest llegat amb l'entrevista a Santiago Esteban, soci de la cooperativa Respeto Mutuo.

Paraules clau: cooperativisme, cooperatives de consum, escola de cooperativisme, relleu cooperatiu

RESUMEN

La cooperativa Respeto Mutuo, desde que se fundó en 1910, destacó por múltiples razones. En primer lugar, simplemente por su nacimiento y su rápida implantación en el barrio obrero e industrial de Santa Eulàlia de l'Hospitalet de Llobregat, con su modelo de cooperativa de consumo con amplia mirada sobre el recreo y la cultura. También, por su larga duración en el tiempo, con relevo de su talante entre generaciones

(la cooperativa no dejó su actividad comercial hasta el año 1984, mientras su edificio resistió hasta el año 2004). Por último, por haber sido una escuela de cooperativismo hasta su último hálito de vida, para resurgir en los años 70, adaptándose a las necesidades sociales y particularidades de cada momento histórico y para seguir inspirando nuevos proyectos desde el espíritu cooperativo y la vertiente de compartir lo material y lo social. Nos aproximamos a este legado con la entrevista de Santiago Esteban, socio de la cooperativa Respeto Mutuo.

Palabras clave: cooperativismo, cooperativas de consumo, escuela de cooperativismo, relevo cooperativo

ABSTRACT

The Respeto Mutuo cooperative was founded in 1910, and since then it has stood out for its perseverance in spreading and sustaining cooperative principles. In the first place, due to its birth and rapid establishment in the working-class and industrial neighborhood of Santa Eulàlia de l'Hospitalet de Llobregat. A consumer cooperative model with a broad focus on leisure and culture. In addition, due to its long duration in time, with its spirit passing from generation to generation (the cooperative did not cease its commercial activity until 1984, while its building survived until 2004). Finally, for having been a school of cooperativism until its last breath, only to resurface in the 1970s, adapting to the needs and social particularities of each historical moment and for continuing to inspire new projects based on the cooperative spirit, and the willingness to share the material and the social aspects. We analyse this legacy with an interview with Santiago Esteban, a member of the Respeto Mutuo cooperative.

Keywords: cooperativism, consumer cooperatives, cooperative school, cooperative relay,

Els objectes a la seu de Respeto Mutuo, coberts per la pols de 40 anys de dictadura franquista, i trobats als anys 70. Els llibres d'actes i comptabilitat curiosament arxivats. El testimoni del soci de la primera etapa, el senyor Ferrer, que obria cada setmana l'espai on es despatxaven encara als anys 70 uns pocs productes de la cooperativa Respeto Mutuo. Tot això i la memòria latent d'un edifici que ja no hi es, que s'han transformat en una herència en vida, en un llegat, en una llavor. Una llavor que va fer germinar diverses onades cooperativistes a les següents dècades i que va marcar el destí de persones com ara el Santiago Esteban, qui va creuar per primera vegada la porta de Respeto Mutuo amb 24 anys, sense saber que la resta de la seva trajectòria vital i professional vindria determinada per aquell moment. Anys després, Santiago Esteban esdevé gerent de la cooperativa Abacus, director de l'Institut per a la Promoció i Formació Cooperatives i responsable de la Cooperativa Catalana de Consumidors, entre altres càrrecs.

Amb ell, amb Santiago Esteban, però en qualitat de soci de la cooperativa Respeto Mutuo, ens hem reunit en un lloc molt especial per analitzar les claus de la transmissió cooperativista des de l'experiència, memòria i arqueologia contemporània, i també des de l'autòpsia patrimonial de Respeto Mutuo.

El pis on ens trobem per aquesta entrevista se situa a la plaça l'Escorça, o plaça de la Pinça de Santa Eulàlia. No és casual que Santiago Esteban hagi escollit aquest lloc. Des d'aquí podem contemplar el barri on resulta fàcil imaginar-se els edificis de les fàbriques que enumerarà, al llarg de la conversa, i que s'erigien en aquell context obrer, històric del naixement de Respeto Mutuo durant la primera dècada del segle xx, en aquesta perifèria de la Barcelona modernista i fabril. També és un pis estretament vinculat al destí de la cooperativa en la seva segona fase vital des de finals dels anys 70.

Les regles del cooperativisme de consum

"Una experiència cooperativa, a diferència d'una experiència associativa o comunitària o social, o qualsevol accepció semblant, és que entronca el vessant l'econòmic amb tota la resta. Això és clau. És el fet que la fa diferencial. S'ha d'anar a les arrels per a entendre per què es va crear un ens jurídic així", explica Santiago Esteban com a introducció a aquest recorregut per la memòria i transmissió dels valors cooperatius.

"La primera fase de la cooperativa Respeto Mutuo es donava dins d'un marc de subsistència. Parlem de 1910", narra Santi Esteban i continua explicant: a nivell d'alimentació, a Catalunya ja estaven amb la revolució industrial, però no tant a la majoria d'Espanya. Al Barcelonès, comarca d'avui, per tant es donava un salt qualitatiu, el de lluitar per una subsistència millor". I és que a diferència de les societats agràries, la vida de les classes populars proletàries comptava amb petites entrades de diners i no pas amb excedents de la collita com a moneda de canvi i bescanvi. A aquest incipient segle xx, i en un context de forta activitat industrial, amb obrers amb certa qualificació i tecnificació, els diners comencen a circular.

Aquesta circulació monetària permet que aquests operaris i operàries optin fins i tot a un habitatge. L'urbanisme del barri de Santa Eulàlia de l'Hospitalet de principis del segle xx venia determinat pel traçat de les fàbriques. La fàbrica de ceràmica de Can Cucurny, la textil Can Trinxet, la foneria Escorça. Tots els recintes fabrils tenien murs o tanques. I la vida s'organitzada al seu voltant.

Alguns d'aquests obrers industrials, especialment els més tecnificats o amb rols de certa responsabilitat al conjunt de la fàbrica, podien aspirar a tenir una caseta. Els carrers d'aquests habitatges de planta baixa o una planta es van construir sobre antics camps de conreus, seguint el traçat dels baixants dels canals de reggs provinents del Canal de la Infanta. Per tant, en paraules de Santi Esteban, "tenim, per una banda veïnatge al barri i, d'altra banda, un primer fenomen de consum dins d'una societat de subsistència. Un factor econòmic del qual se'n deriva l'aparició de les cooperatives de consumidors i usuaris. Els salaris són els que són, llavors, es pensa en que si s'agrupen se'n sortiran millor. Tal com la gent s'agrupa per reivindicar els seus drets o fins i tot per cremar una fàbrica, també s'aplega per comprar cigrons en sacs i que surti més barat. Això és el cooperativisme. Per jalar. Això mobilitza recursos", explica. A diferència d'altres contextos i experiències cooperatives. A Respeto Mutuo l'objectiu final del consum es fixa al centre, sense oblidar que part del consum, amb el temps, passa per l'oci, el cafè, el vi, el teatre, l'esbarjo.

Aquest fenomen funciona. La millor prova és que només en 4 anys, tenen la capacitat per comprar un solar al carrer Buenos Aires, 27, on aixecar un edifici de 330 metres quadrats per planta des d'on continuar desenvolupant el seu projecte. L'autòpsia a l'edifici i a les seves funcionalitats ens parla de l'activitat d'aquesta cooperativa. La planta baixa comptava amb un gran espai diàfan, sostingut per columnes, on es portaven a terme els intercanvis comercials. A sota també, un dipòsit d'oli fet de ceràmica vidriada, molt probablement de la factoria de Can Cucurny o d'altres de l'entorn. A la primera planta hi havia l'espai social i a la última, una sala per a la secretaria de la cooperativa. La façana comptava amb un gran frontó, ple de simbolismes.

La cooperativa es va sostenir a partir dels excedents de la seva activitat i sempre amb treball voluntari. "Aquest és un factor també clàssic del cooperativisme i que cal remarcar, per fer possible tot l'engranatge d'un sistema cooperatiu cal tenir en compte el factor capitalització o recursos. Sense aquest, el projecte no podrà avançar ", explica Santi Esteban.

Els i les impulsores de la cooperativa Respeto Mutuo van reservar per a la primera planta o planta noble un saló d'actes, amb bodega, amb escenari i barra de bar o cafè. "Des de l'inici, es va contemplar dins de l'activitat de la cooperativa l'esbarjo i la relació entre les persones", explica Santiago Esteban qui va conèixer alguns racons d'aquest antic saló o cafè bar, tal com eren: "Amb dos miralls encantadors: un deia d'Anís el Viejito i l'altre de Conyac El Gato, un moble cantoner de marbre, o una pianola! Fins i tot! A Santa Eulàlia no hi havia pianoles, normalment només estaven a casa dels rics i potser a espais com el Centre Republicà...", narra.

*Foto de la seu de la Cooperativa, Carrer Buenos Aires, 27.
Data desconeguda. Font: Arxiu del CELH*

Entre els estris que expliquen només amb la seva existència com va ser aquest espai, es van trobar també un aparell per a mesurar la graduació del vi, un fet que demostra l'interès per oferir productes de qualitat als seus socis i sòcies. Però, potser l'objecte que millor explica com s'articulava aquesta confraternització són els llibres de copeos trobats. Documents on quedava constància de les consumicions i rondes, que cada soci havia d'abonar i per les quals es rendien comptes a l'intercanvi de la moneda cooperativa.

Moneda i valor de béns essencials

El context laboral de l'època (1910-1920) oferia a les classes populars possibilitats de feina estable. En la dècada de la Primera Guerra Mundial, les fàbriques tenien una gran producció i abastien la gran demanda de Catalunya, la de la resta de l'estat espanyol i la d'Europa.

Totes les cooperatives, des de 1850 fins a les cooperatives dels anys 20 i 30 del segle xx tenien una moneda pròpia per comprar o adquirir els béns disponibles i generalment els més essencials: pa, bombetes de 125, espardenyes, vi... Les monedes cooperatives estan plegades de simbologia maçònica amb una clara inspiració socialista. Igualment, aquesta moneda cooperativa oferia avantatges a les seves usuàries. Permetia un intercanvi constant. "No sóc historiador, però el que sí que sé, és que l'objectiu primari del naixement de la cooperativa era el menjar. Obtenir millors preus d'alimentació", diu Santi Esteban.

Un exemple molt gràfic d'això era la moneda de valor equivalent al quilo de pa. En aquella època disposar d'un forn de pa era molt complicat, perquè era una activitat intervinguda. "Aquí tenien poques coses, però la gent s'espavilava", explica Santiago Esteban: "Van pactar amb els forns del barri per tenir un sistema de crèdit o comptabilitat". Cada setmana, generalment les dones de les llars, quan arribava el salari o setmanada, anaven a la cooperativa a fer l'intercanvi per moneda cooperativa. El tresorer de la cooperativa era l'encarregat de portar els comptes i amb un ganxo agrupava les monedes cooperatives i aportava la moneda d'ús corrent als forns amb els quals s'havia arribat a un conveni. És així, perquè entre els trets específics de la moneda de Respeto Mutuo està la diferència de comptar amb un foradet per a fer possible aquest sistema de ganxo. Una particularitat que dona tot el sentit a l'expressió "la comptabilitat" del ganxo. Algunes d'aquestes monedes estan recollides al Museu d'Història de l'Hospitalet i apareixen al llibre 'Les monedes de les cooperatives catalanes 1850-1950' de López i Lluch.

Alguns d'aquests objectes que van ser mercaderia en venda, els van trobar en Santi i els seus amics quan 40 anys més tard, a la dècada del 70, van creuar de nou la porta de l'edifici al carrer Buenos Aires 27 de Santa Eulàlia, seu de Respeto Mutuo. Congelats en el temps, a les prestatgeries, van trobar botes amb licors, alguna espardenya i el magatzem d'oli.

Dins d'aquesta mena de passeig arqueològic contemporani que Santiago i els seus col·legues van fer als anys 70, també destaca la descoberta dels pilons, la matriu per a encunyar les monedes.

Entre aquestes monedes, les més significatives, de la qual només es conserven un parell d'exemplars al Museu de l'Hospitalet és, com explicavem abans, la moneda amb la qual només es pot comprar un quilo de pa. Per a Santi Esteban aquesta moneda és cabdal perquè: "és tornar a l'origen del valor del canvi", remarca, mentre identifica aquí també un element de control intrafamiliar sobre les despeses. Calia evitar el seu canvi per copeo o vi i que fos prioritària l'entrada del pa a la llar, com a aliment de primera necessitat.

Com hem dit abans, una particularitat dels primers anys de la cooperativa Respeto Mutuo és que hi havia una col·lectivització també de l'esbarjo i l'oci. Com a llegat documental, encara es poden consultar els "llibres de copeo", una mena de sistema d'a-

Fotos monedes de la Cooperativa Respeto Mútuo. Data desconeguda. Font: Arxiu del CELH

vançament del pagament que fins i tot eren reciclats anotant a llapis, les copes que cadascú bevia. S'esborrava a final de l'any, un cop traslladats els números al llibre major, per a tornar a començar amb les anotacions a principis de l'any següent. "Uns conceptes ecològics totals", en opinió d'Esteban que reflecteixen l'essència del funcionament.

La capacitat organitzativa i un nom que simbolitza moltes coses

Un altre dels factors que van afavorir l'origen d'aquesta i de totes les cooperatives, va ser la capacitat organitzativa. Els obrers i les obreres treballen amb màquines que faciliten la feina i el procés industrial. També saben llegir i escriure. No tots ni totes, i no tots per igual, però si una cosa saben és a organitzar-se.

Com a símbol d'aquesta capacitat organitzativa es pot analitzar el nom escollit per a la cooperativa de consum. A aquesta onada cooperativista a Catalunya, durant els primers anys del segle xx, els noms de les cooperatives eren molt simbòlics, però també molt directes i molt comprensibles. També molt poètics. Aquest és el cas de Respeto Mutuo. I és important, en opinió del seu soci Santi Esteban, perquè aquest respecte és la base de l'imaginari col·lectiu que desprenia la seva forma de funcionar i la raó de ser de la cooperativa.

En el moment històric que envolta la creació de la cooperativa Respeto Mutuo, és a dir, a principis del segle xx, el barri de Santa Eulàlia de l'Hospitalet, però sobretot el barri veí de La Torrassa, eren feus anarquistes. En aquell moment hi havia pistolisme i enfrontaments violents amb la patronal. Però també sorgien d'altres corrents anarquistes oposats a la violència com a eina de propaganda política, que disputaven l'hegemonia del moviment llibertari. No ens ha d'estranyar que els conflictes, entre mi-

litants i obrers, sobre l'estratègia de lluita a mig i llarg termini, estessin a l'ordre del dia. Però, com explica Santi Esteban: "dins de les parets de la cooperativa, tots i totes estàvem units per un mateix objectiu, la base era el respecte mutu. La pròpia CNT tenia dos bàndols. Els que portaven i els que no portaven pistola. Uns volien canviar el món des de la formació, el vegetarisme, l'enciclopedisme, el naturalisme. Quan es va veure que aquesta tendència no avançava prou o al ritme que cal, apareix el braç armat i totes dues coexisteixen". Però no només coexisteixen al carrer i a la fàbrica, conviuen i donen forma a projectes cooperatius.

Però, al cooperativisme de l'època s'agrupava per afinitats. "Ens trobarien els de tendència més socialista, més anarquista, altres amb més vessant cultural, molt revolucionària... En aquest context "imagineu com va la gent d'aquí i li posen a la cooperativa el nom de Respeto Mutuo", s'admira Esteban, de l'engranatge social, visió i valors compartits per fer possible la sostenibilitat d'un projecte de cooperativa de consum com era Respeto Mutuo. Un projecte inclusiu.

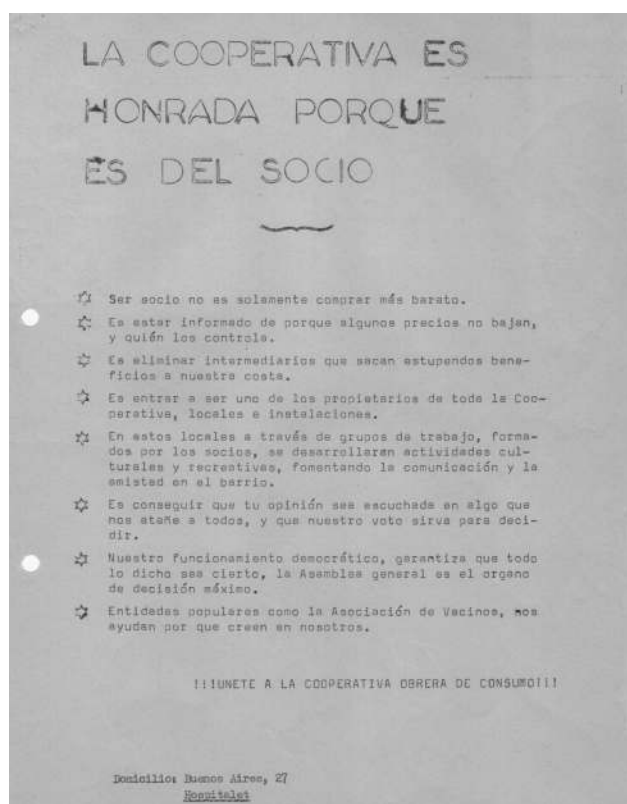
Per a Santiago Esteban, aquesta qüestió de la cooperació i de respecte entre grups de diversa mirada o ideologia no s'ha de menysprear. En la seva pròpia experiència cooperativista, molts anys més tard, el ressó d'aquesta convivència bateja l'origen i el naixement de moltes cooperatives.

Ho explica així: "M'he trobat casos semblants, tant en processos de creació de cooperatives de treball, com en la reconversió de fàbriques, concretament a Badalona, als anys 80. Allà, gent de la CNT m'ha explicat aquest repte, gent en plena transició. Aquells treballadors ens explicaven que les baralles per les diferents formes d'afrontar la realitat social les deixaven a la porta de la seva cooperativa ja que d'aquí jalem i anem tots a una". Per tant, conclou Esteban: "l'esperit és de cooperar. Estem al mateix vaixell i si ens fem forats al propi vaixell, ens enfonsem". Però matisa: "això no obstant, hi havia també un corrent, dins de l'anarquisme més radical de principis de segle xx que considerava la cooperativa una adormidera perquè en ella no hi havia lluita.

Aprenentatges del relleu i esperit cooperatiu

"Aquest va ser un relleu cooperatiu de casualitat, però sense aquest no podríem explicar la història de Respeto Mutuo. A l'Hospitalet no hi ha cap cooperativa com aquesta". Amb aquestes paraules defineix Santiago Esteban el valor del llegat de la cooperativa Respeto Mutuo. Un dels punts cabdals per ell d'aquesta experiència és, precisament, "la importància d'enfortir alhora el vessant social i econòmic de la cooperativa".

L'any 1974, una colla de joves de Santa Eulàlia, entre els quals està Santiago Esteban, el seu germà i l'Enric Rosàs, decideix treballar pel seu barri. Buscar espais de lluita veïnal en mig d'un procés de politització d'una societat que sortia de la letargia de la

Publicitat del Respeto Mutuo. Font: Arxiu personal de Santiago Esteban Benito

dictadura franquista. Era un context molt diferent del que va originar Respeto Mutuo. Era el context social de la Transició espanyola convulsa, que coincideix amb un fort creixement demogràfic de la ciutat de l'Hospitalet. D'aquesta manera, aquests joves de poc més de 20 anys, van arribar a l'incipient associació de veïns que es reunia a l'altra banda del barri, a la zona del carrer Jansana, al costat de l'església.

Eren moments històrics on sorgien de la boira franquista organitzacions polítiques i sindicals, entitats, molt incipients, en forma associativa. Preocupava molt l'urbanisme, es patia una onada especulativa i de construcció massiva que ofegava els barris de nous edificis sense equipaments ni serveis públics com escoles, canalització d'aigües, paviments o centres mèdics.

Aquests joves es troben desubicats en les baralles i conflictes interns d'una lluita de sigles i interessos variats, però es proposen obrir una mena de sucursal a la part vella del barri i comencen a mapejar l'entorn buscant espais on reunir-se i des d'on activar aquesta organització. D'aquesta manera arriben, gairebé per casualitat, a l'edifici de Respeto Mutuo al carrer Buenos Aires, 27.

La cooperativa no havia deixat mai de funcionar al llarg dels 40 anys de dictadura franquista. Sobrevivia amb la tossudesa de la quarantena de sòcies que quedaven i que fidelment omplien els llibres d'actes, comptabilitat i els llibres majors. També amb els aficionats al ping-pong que feien ús de l'espai de forma periòdica per a les seves partides i amb la "botigueta" que obria un cop per setmana el tresorer de llavors, el sr. Ferrer, per oferir les últimes espardenyes o el vi ranci de les botes.

"La pedagogia sobre els valors cooperatius és un altre aprenentatge per a mi de Respeto Mutuo", explica Santiago. Amb el seu germà i amb altres companys com ara l'Enric Rosàs, transiten entre ser activistes llogaters d'aquest edifici, passant per una fase d'arqueòlegs cooperativistes i alhora ser alumnes del llegat d'altra època de la cooperativa fins assumir el relleu com a socis actius de la mateixa. Fascinats per l'imaginari col·lectiu que es despenia de tots els objectes, testimoni i documentació, decideixen fer un pas endavant cap a la responsabilitat envers la cooperativa de consumidors Respeto Mutuo.

Esteban ho recorda així: " Van canviar les coses des de una interpel·lació que ens va fer en Ferrer un vespre, ens va dir: molt voler fer coses per dinamitzar el barri però no hi pareu atenció a la Cooperativa, la entitat que us acull. El fet es que vàrem deixar de ser llogaters de un petit espai, i ens varem fer socis de la cooperativa per centrar els esforços en la seva revitalització. Els antics socis, cada vegada menys, ens van admetre sense entrebancs. Volíem posar en pràctica el que havíem entés que era una Cooperativa de Consumidors, adaptant-lo al darrer quart de segle xx, conclou Santiago Esteban qui explica també com, el pis escollit per a realitzar aquesta entrevista, cobra encara més sentit.

"Va ser aquesta mateixa sala on va tenir lloc la primera reunió del grup motor de la segona etapa de la cooperativa Respeto Mutuo, narra Santiago que afegeix: Enric Roses i jo vam comprar dos pisos adjacents i vam fer un projecte d'habitatge en comú amb altres parelles". Un esperit cooperatiu d'aquell moment que va dipositar la seva energia en Respeto Mutuo.

Un dels seus principals objectius des del relleu de final dels anys 70 del segle xx va ser concentrar un gran desplegament a Santa Eulàlia per ser importants, aconseguir bons preus, comprar prou quantitat. "En aquell moment ja no hi ha només petits botiguers als barris, ja hi ha supermercats. Què vam fer? Vam buscar la mida que a l'any 77 havia de tenir la cooperativa. Vam buscar les mateixes cooperatives que hi havia. Vam crear Catalana Consumidors", narra aquest impulsor de la segona etapa històrica de Respeto Mutuo.

Van obrir el primer supermercat des l'antiga botigueta del senyor Ferrer. Per a fer-ho possible va conjugar treball voluntari amb voluntat de crear un treball remunerat. Una persona amb experiència prèvia va assumir la venda i gestió de l'establiment. Aquest grup motor de Respeto Mutuo, durant l'acabada d'estrenar democràcia representativa a Catalunya i a l'estat espanyol, va mirar a Europa i al món. Van descobrir el coope-

NOV.-DIC. 1976

**LA COOPERATIVA ES HONRADA
PORQUE ES DEL SOCIO**

**unete a nosotros en la
lucha contra la especulación**

leche "rania" 1 litro.	26.-
sal 1 KG.	5.-
croquetas 16 unidades:	35.-
bacalao, pollo, jamón, marisco	
sobresada "san dalmay" 300 grs.	31.-
mantequilla "arias" pequeña.	24.-
suavizante "mimo" 2 litros.	65.-
saco jabón lavadora 5 kgs.	190.-
papel higienico "la pajarita"	
2 rollos, celulosa virgen.	16.-
moscatel "extra" granel	36.-
vermouth granel	35.-

la cooperativa.
calle buenos aires, 27

15

Publicitat del Respeto Mutuo. Font: Arxiu personal de Santiago Esteban Benito

rativisme a Euskadi i a València. Eroski i Consum. Van anar a parlar amb ells, al mateix temps que obrien converses, participació i formació amb la cooperativa de consum més gran de Barcelona que es trobava a la Barceloneta o a Cornellà, on estava l'antic economat de la Siemens i on es concentrava bona part del moviment obrer i sindical del Baix Llobregat.

"Sempre enteníem que si no hi havia economia cooperativa, no hi havia res", diu Santiago Esteban qui explica que el primer repte va ser engegar cooperativa i obtenir rendibilitat econòmica. Teníem un secretari de relacions externes. També internacionals. Sabíem què feien suïssos, francesos..."

Des d'aprop la intercooperació és constant, igualment. S'estaven organitzant els gremis de comerciants i la sala de l'edifici del carrer Buenos Aires es converteix en un

espai demanat per fer reunions de tota classe. Des d'aquí també es van relacionar amb les cooperatives agràries del moment. Tot i que no des d'una relació de subministrament de la cooperativa. "Teníem relació conceptual, no tangible. Ells havien de reivindicar-se i venien aquí, a Santa Eulàlia, a regalar els seus productes. Per tant, necessitaven una organització en el barri.

Tancar el cicle, assumir problemes, aprofitar l'aprenentatge, seguir construint.

Sentint el relat de boca de Santiago Esteban, es desprèn potser que una de les lliçons més importants sobre com cooperar i intercooperar es basa en el nom de l'organització de la qual va aprendre. Aquest Respeto Mutuo, des de l'objectiu econòmic i material compartit pels socis de consum, amb la governança d'una persona, un vot, i amb la transparència de la gestió i la informació. "És molt revelador que els espais on es guardava l'accés als recursos i documentació de la cooperativa sempre tingués tres claus: pel president, secretari i tresorer. Mai una única persona podria accedir sense la resta". Aquesta corresponsabilitat amb unes regles de joc ben marcades i amb objectius clars i tangibles és probablement el paraigua de consens sobre el qual l'heterogeneïtat ideològica o de personalitat de les sòcies respira Respeto Mútuo.

És per això que durant tota la seva carrera cooperativista Santiago Esteban reconeix que ha pogut col·laborar i ha pogut engagar projectes cooperant amb agents tan diversos com comunistes, anarquistes, socialistes, convergents, democristians... amb cooperativistes del Nord i del Sud de Catalunya... Sempre, amb tots, al voltant dels valors cooperatius apresos a la seva joventut.

Però, dels problemes i fracassos també s'aprèn i la realitat s'imposa de vegades. La cooperativa de consum Respeto Mutuo va tancar la seva activitat comercial el 1984. Per què? Per què amb aquest caldo de cultiu i amb tot el suport extern, no van prosperar més cooperatives de consum com ara Respeto Mutuo?

Santi Esteban ho explica així: "Quin era el problema empresarial que teníem llavors? Que el nostre capital estava en pedres. Les cooperatives històriques tenien grans edificis, tots catalogats com a patrimoni. Per tant, no es podien convertir en diners. Per tant el moviment cooperatiu es veia abocat a renunciar al projecte de tenir edificis o al projecte d'activitat econòmica. Només restava l'opció de compra per part de les administracions, pel seu ús com a equipament públic i amb aquests diners posar en marxa de nou la cooperativa.

Però això no va passar amb l'edifici del carrer Buenos Aires, 27. Va ser enderrocat l'any 2004. Van desaparèixer amb ell, els seus mobles, la pianola, la caixa forta amb trets dels nacionals al 39, el dipòsit d'oli de ceràmica vidrada, la gran sala de comerç, el mirall del viejito i un munt de records que la memòria i el testimoni de qui va agafar el relleu no van poder arribar a salvar. Resten, malgrat això, alguns objectes al Museu

d'Història de l'Hospitalet. Però, sobretot, continua el llegat d'allò viscut i construït a les seves quatre parets.

De la cooperativa Respeto Mutuo, al contrari, resta tot pel cooperativisme: el model de vida compartida, l'origen des de la necessitat material, l'organització escrupolosa, la voluntat real de cooperar i no competir o disputar, l'esperit del barri organitzat al centre de treball, al carrer i a la cooperativa. Queda el regust de "es va poder fer, va funcionar i va resistir per explicar-ho".